

ОЦІНКА ДЕРЖАВНИМ АГЕНТСТВОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ БОЛГАРІЇ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

В. О. Паливода, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Державне агентство національної безпеки Болгарії оприлюднило щорічний звіт¹ про свою діяльність, який містить оцінки викликів і загроз безпеці країни, а також інформацію про вжиті заходи задля їх виявлення, попередження та нейтралізації.

Висновок

1. Болгарія стала одним із центрів протистояння Заходу та Росії на Балканах, яке загострилося під час російсько-української війни. Незважаючи на вплив проросійських політичних сил у країні, Державне агентство національної безпеки Болгарії (ДАНБ)² як член євроатлантичної розвідувальної спільноти послідовно та ефективно протидіє підіривній діяльності спецслужб РФ.

Безпекове середовище

Характеризуючи безпекове середовище на стратегічному рівні, аналітики ДАНБ зазначають, що повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну зруйнувало існуючу архітектуру безпеки у Європі, загострило суперництво між геополітичними гравцями, спричинило глобальну енергетичну, економічну та продовольчу нестабільність. У цьому контексті найбільший вплив на національну безпеку Болгарії чинили війна в Україні та зростання потенціалу напруженості на Західних Балканах. Певні негативні наслідки має також циклічне загострення ситуації на Близькому Сході, у Центральній Азії та Північній Африці. Вакуум безпеки в деяких країнах цих регіонів є сприятливим ґрунтом для діяльності злочинних та/або терористичних організацій, що збільшує для європейських країн

¹ Проект звіту з грифом «таємно» парламент Болгарії розглянув і затвердив у квітні 2023 р. Відкрита версія документа була розміщена на вебсайті Державного агентства національної безпеки Болгарії наприкінці червня 2023 р.

² Державне агентство національної безпеки Болгарії (ДАНБ) – орган, підпорядкований прем'єр-міністрові. Функції: контррозвідувальна діяльність (включно з військовою контррозвідкою), захист конституційного ладу, забезпечення внутрішньої безпеки, боротьба з тероризмом, боротьба з корупцією та організованою злочинністю, охорона державної таємниці, забезпечення економічної, фінансової, інформаційної та екологічної безпеки, захист критичної інфраструктури (*див. Додаток*).

ризика, пов'язані з нелегальною міграцією, радикалізацією і тероризмом.

Чорноморсько-Кавказький регіон набув першочергового значення через російську агресію проти України, що зумовило концентрацію можливостей НАТО для захисту держав-членів і стримування Росії. Воєнні дії в Україні зберігають потенціал ескалації та поширення за межі її території, не можна повністю відкидати варіанта застосування загарбником зброї масового ураження. Через ці процеси сталися зміни в основних енергетичних і транспортних коридорах, значний потік біженців ринув до Європи, що створило додаткові виклики для приймаючих країн. Факторами дестабілізації регіону залишаються заморожені конфлікти (Нагірний Карабах, Абхазія та Південна Осетія, Придністров'я), ключову роль у яких відіграє Росія.

У цьому стратегічному безпековому середовищі глобальні й регіональні гравці застосовують гібридний інструментарій для здійснення впливу на регіони та країни, що представляють інтерес, використовуючи та/або створюючи вразливі місця та залежності. Війна РФ проти України унаочнює, як набирає обертів використання військової сили для досягнення цілей. Крім політичного й економічного тиску та деструктивного впливу на критичну інфраструктуру, продовжувалась інструменталізація постачань енергоносіїв і міграційних потоків, які безпосередньо впливають на продовольчу безпеку. Використовувались орієнтовані на перспективу інструменти «м'якої» сили у сферах освіти, науки, культури, релігії. Проводились цілеспрямовані інформаційні операції для формування певних суспільних настроїв, створення та використання соціальних розколів, атмосфери страху та недовіри до влади тощо. Важливим елементом можливостей гібридного впливу є спеціальні служби.

Діяльність іноземних спецслужб проти Болгарії

Процеси в регіоні зумовлювали високу розвідувальну активність на території Болгарії. Основні сфери інтересів іноземних спецслужб залишалися відносно незмінними і стосувалися: зовнішньополітичних позицій країни як члена НАТО та ЄС (особливо в контексті війни в Україні); оборонної та безпекової сфер; двосторонньої співпраці з окремими державами; внутрішньополітичної та економічної ситуації; суспільних настроїв та явищ (із перспективою їхньої інструменталізації).

Зі свого боку, ДАНБ вживало відповідних оперативних заходів протидії для недопущення та/або обмеження наслідків посягань на національну безпеку країни. Зокрема, було викрито двох агентів російських спецслужб, один із яких був співробітником ДАНБ. У зв'язку з діяльністю, несумісною з Віденською конвенцією про дипломатичні зносини, та з метою стримування зловмисного впливу спецслужб РФ на суспільні процеси в країні 13 російських офіційних представників були оголошені персонами нон грата. Крім того, у контексті

євроатлантичної солідарності керівництво держави прийняло рішення про скорочення російської дипломатичної присутності у Болгарії. Із країни було вислано 71 співробітника посольства РФ з числа дипломатичного та адміністративно-технічного персоналу.

ДАНБ брало участь у розслідуванні, проведеному у зв'язку із звинуваченнями з боку РФ про причетність Болгарії до вибуху на Кримському мосту (жовтень 2022 р.). ДАНБ спростувало твердження про те, що вантажівка з вибухівкою проїжджала через територію Болгарії.

Проблема міжнародного тероризму

У 2022 р. регіонами, які найбільше постраждали від терористичної діяльності, були Африка, Близький Схід, Центральна та Західна Азія, де діяли структури джихадистських організацій «Ісламська держава» та «Аль-Каїда». Зусилля міжнародної антитерористичної коаліції обмежували їхній потенціал, але не допомогли усуненню загрози. У Європі не зафіксовано жодної атаки, відповідальність за яку взяла б на себе терористична організація. Незважаючи на зниження можливостей джихадистських структур щодо здійснення зовнішніх операцій, ризик планування та здійснення терактів на території континенту залишається. Війна РФ проти України суттєво не впливала на діяльність терористичних організацій. Водночас вони закликали своїх симпатиків скористатися ситуацією для джихаду проти «хрестоносців», якими вони називають обидві держави, що воюють.

Терористична діяльність безпосередньо не впливала на Болгарію. Але динаміка процесів у прилеглих регіонах спонукала ДАНБ тримати в полі зору потенційну терористичну загрозу інтересам Болгарії в країні та за кордоном. В умовах посилення міграційного тиску на країну вжито оперативних заходів стосовно вихідців з ризикових країн, які проживають у Болгарії, з метою отримання даних про їхні минуле, настрої, погляди та наміри, з'ясування причин прибуття до Болгарії. За результатами дій ДАНБ, до 17 іноземних громадян застосовано примусові заходи³ за сприяння або співучасть у терористичній діяльності. З цих же причин до інформаційного масиву небажаних іноземців у Болгарії внесено дані про 125 осіб.

Екстремізм на соціально-політичному ґрунті

У Європі активізувалася діяльність екстремістських організацій обох полюсів. Ці структури зосереджують свої пропагандистські зусилля на негативних трендах для європейських економік через протіепідемічні обмеження та наслідки російського вторгнення в Україну. Продовжувалося поглиблення контактів

³ Позбавлення права проживання та заборони в'їзду на територію Болгарії або на територію всіх держав – членів Євросоюзу.

болгарських ультраправих формувань з подібними структурами інших країн. Війна в Україні не посіла центрального місця в їхніх пропагандистських кампаніях, оскільки наголос робився на гуманітарному аспекті конфлікту та проводились кампанії з доставки допомоги для болгарських громад в Україні.

Основну роль у протидії екстремістській діяльності відігравав превентивний підхід. Самостійно та у співпраці з іншими болгарськими структурами та партнерськими службами ДАНБ вживало заходів щодо виявлення та запобігання ризикам і загрозам національній безпеці, пов'язаним з екстремістськими діями.

Ризикові процеси, пов'язані з міграцією

Міграційні рухи до Європи зростали на тлі основних факторів, пов'язаних зі зміною клімату, нестабільною безпековою ситуацією, а також загостренням політичних, економічних і соціальних проблем у низці країн Близького Сходу, Центральної Азії та Африки. Російське широкомасштабне воєнне вторгнення в Україну мало каталітичний вплив на міграційні процеси, унаслідок чого багато українських громадян, які рятувалися від війни, змушені були шукати прихистку у Європі, а це, своєю чергою, стало додатковим чинником загрози продовольчій безпеці, іще більше дестабілізуючи ситуацію у країнах походження міграційних потоків. У 2022 р. закріпилася практика використання нелегальної міграції як елемента гібридного інструментарію впливу.

Комбінований міграційний тиск на південний і північний напрямки до Європи створює значні проблеми для економічних і соціальних систем, а також систем охорони здоров'я країн транзиту та кінцевих пунктів призначення, економіка яких не оговталася від пандемії COVID-19.

Збільшення кількості мігрантів залишається одним із факторів терористичної загрози. Це здебільшого пов'язано з тим, що існує можливість проникнення через канали нелегальної міграції осіб із радикальними поглядами та намірами.

Значно посилюється міграційний тиск на Болгарію. Велика кількість громадян України прямує до країни, деякі з них користуються наданням тимчасового захисту⁴.

Спостерігалася активізація схем нелегальної міграції до Болгарії, яку стимулювали висока прибутковість незаконної діяльності та низький рівень відповідальності за неї. Також почастишали вияви агресії щодо правоохоронних органів та випадки незаконного переміщення через територію країни.

Посилення міграційного тиску зумовлювало необхідність запровадження системи заходів, що стосувалися контролю над надзвичайною ситуацією та нейтралізації ризиків і загроз національній безпеці. Спільно з МВС ужито заходів щодо протидії пов'язаним із нелегальною міграцією злочинам та контролю

⁴ За офіційними даними, до Болгарії від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в'їхали понад 1,27 млн біженців з України, із них майже 52 тис. залишилися в країні.

міграційного тиску на країну. Зокрема, ДАНБ подало до Державного агентства у справах біженців пропозиції зі скасування тимчасового захисту семи громадянам України за участь у схемах нелегального переправлення мігрантів через територію країни.

Захист стратегічних об'єктів та діяльності

Війна в Україні та загострення геополітичного протистояння призвели до зростання загроз критичній інфраструктурі Європи. Зросли також ризики екологічної безпеки, пов'язані з навмисним пошкодженням критичної енергетичної інфраструктури. Законодавчі ініціативи ЄС стали складником процесу обмеження та нейтралізації наявних уразливостей і можливостей зловмисного впливу третіх сторін. Йдеться про розширення галузевої політики для захисту систем критичної інфраструктури, об'єктів та операторів, протидію гібридним загрозам і зміцнення можливостей кіберзахисту ЄС.

Основним пріоритетом у діяльності ДАНБ було виявлення та усунення слабких місць у забезпеченні фізичної та інформаційної безпеки стратегічних об'єктів та діяльності.

Російське вторгнення в Україну та використання Москвою енергетичних залежностей для тиску на Європу створило значні ризики для енергетичної безпеки країн ЄС та стимулювало процес диверсифікації джерел енергоресурсів. Підвищення цін на енергоносії має сильний проінфляційний ефект і створює значні соціально-економічні виклики, які потребують ужиття компенсаційних заходів на національному та європейському рівнях.

Дії Кремля актуалізували виклики для обслуговування та модернізації потужностей Козлодуйської АЕС. Прагнення Болгарії зменшити енергетичну залежність від Росії прискорило процес диверсифікації постачань свіжого ядерного палива.

Російське воєнне вторгнення в Україну створює надзвичайні виклики для транспортної галузі, яка іще не повністю оговталася від наслідків пандемії COVID-19. Судноплавство в Чорному морі здійснюється в умовах підвищеного ризику через посилення військової присутності та інциденти з вантажними кораблями, блокаду українських портів і закриття європейських портів для російських суден, небезпеку зіткнення з мінами та відмову провідних міжнародних компаній від страхування суден і вантажів. Нестабільне геополітичне середовище негативно впливає на наземний транспортний сектор через подовження автомобільних маршрутів та подорожчання транспортних послуг. Складно постачати будівельні матеріали, запчастини й комплектуючі для транспортної інфраструктури та рухомого складу, які досі постачалися з Росії та України. Переспрямування вантажопотоків наземними шляхами є основним чинником значного збільшення трафіка через болгарські пункти пропуску.

Російська воєнна агресія в Україні також посилює ризики для продовольчої безпеки в глобальному масштабі. В умовах невизначеності, підвищеного попиту та обмежених пропозицій тривале подорожчання добрив та засобів захисту рослин, до того ж за енергетичної кризи, провокує зростання цін на продукти харчування, що має сильний негативний економічний та соціальний ефект. У цій ситуації також зростає кількість спроб незаконного ввезення, розповсюдження та використання заборонених у ЄС пестицидів, а інтернет-торгівля (зокрема, через оголошення в соціальних мережах та на спеціалізованих сторінках) робить їх легкодоступними для фермерів.

Ураховуючи процеси, що відбуваються в глобальному безпековому середовищі, політику ЄС та НАТО щодо захисту критичної інфраструктури, Державне агентство національної безпеки Болгарії приділяє значну увагу виконанню своїх завдань, своєчасно аналізує та оцінює інформацію, що надходить, з метою виявлення ризиків та загроз призупинення, збою або руйнування ключових елементів і систем критичної інфраструктури.

Додаток

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ БОЛГАРІЇ

Повноваження Державного агентства національної безпеки Болгарії

Державне агентство національної безпеки Болгарії (ДАНБ) діє як:

орган забезпечення та застосування спеціальних розвідувальних засобів;

Національний антитерористичний центр;

Національний координаційний центр з протидії розповсюдженню зброї масового знищення;

національний орган фінансової розвідки (через Спеціалізовану адміністративну дирекцію «Фінансова розвідка» при ДАНБ) у розумінні Директиви 2015/849 Європейського парламенту та Ради ЄС⁵;

національний підрозділ збору та обробки даних бронювання пасажирів у Болгарії, які перевозяться повітряним транспортом;

національний орган з акредитації комунікаційних та інформаційних систем, у яких створюється, обробляється, зберігається та передається секретна інформація (зокрема, ЄС та НАТО);

національне Управління з інформаційної безпеки при ЄС та Управління з безпеки комунікаційних та інформаційних систем при НАТО⁶;

⁵ Директива ЄС щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей та фінансування тероризму.

⁶ Рішенням Державної комісії з питань інформаційної безпеки від 03 червня 2021 р. на ДАНБ покладено функції із забезпечення безпеки секретної інформації ЄС і НАТО.

орган криптографічної безпеки;

орган з розроблення та експлуатації Єдиної безпечної комунікаційної та інформаційної системи та Єдиної криптографічної мережі для електронних комунікацій та обміну офіційною кореспонденцією між структурами державного управління Болгарії;

орган здійснення оперативного контролю у сфері національного радіочастотного спектру.

Основні пріоритети роботи ДАНБ на 2023 р.

Згідно з Планом управлінської діяльності на 2023 рік, затвердженим прем'єр-міністром Болгарії, визначені такі основні пріоритети роботи ДАНБ:

1. Протидія іноземним спецслужбам та посяганням, пов'язаним з неконституційною діяльністю та/або створенням загрози суверенітету, територіальній цілісності держави та єдності нації.

2. Захист економічної та фінансової безпеки держави.

3. Охорона стратегічних об'єктів та діяльності; протидія деструктивному впливу на суміжні комунікаційні та інформаційні системи.

4. Протидія особам і групам, пов'язаним з міжнародним тероризмом та/або екстремізмом.

5. Захищеність від міграційних процесів із ризиковим потенціалом для національної безпеки.

6. Заходи протидії посяганням на Національну систему захисту таємної інформації.

7. Запобігання здійсненню нерегульованої міжнародної торгівлі зброєю та продукцією чи технологіями подвійного призначення, а також виробництву, зберіганню, розповсюдженню та застосуванню зброї масового знищення.

8. Моніторинг, виявлення, запобігання та припинення посягань на національну безпеку у структурах Міністерства оборони, армії та військових контингентах Болгарії за кордоном.

9. Протидія посяганням на екологічну безпеку.

10. Забезпечення криптографічної безпеки секретної інформації в Болгарії та в дипломатичних і консульських представництвах країни, оперативний контроль у сфері національного радіочастотного спектру.

Конкретні пріоритети, зумовлені значущими подіями та процесами

1. Контррозвідка та інформаційне забезпечення ризиків і загроз, пов'язаних з війною в Україні та її впливом на Болгарію.

2. Протидія безпековим ризикам і загрозам, пов'язаним з планами та діями глобальних конкурентів ЄС та НАТО.

3. Контррозвідка та інформаційна безпека процесів на Балканах, що

створюють передумови для дестабілізації або завдання шкоди національним інтересам Болгарії.

4. Контррозвідувальне та інформаційне забезпечення процесів, пов'язаних з ефективним витрачанням коштів державного бюджету, європейських програм та національного Плану відновлення та стійкості.

5. Контррозвідувальне та інформаційне забезпечення процесів, пов'язаних з виконанням зобов'язань Болгарії після приєднання до Європейського банківського союзу та Європейського валютного механізму, а також практичної підготовки країни до вступу в Євросоюзу та Організацію економічного співробітництва та розвитку.

6. Контррозвідка та інформаційна безпека міграційних процесів у контексті кандидатури Болгарії на приєднання до Шенгенської зони.

7. Недопущення антиконституційних проявів та зовнішніх деструктивних впливів під час виборів 2023 р.⁷

⁷ Парламентські вибори (п'яті за два роки) у Болгарії відбулися 2 квітня 2023 р.